
Katoličko viđenje pokretljivosti kultura

Identitet, inkulturacija, interkulturacija

Sergio Lanza, Rim

UDK: 261.6
316.73 : 282
Prethodno propćenje

Sažetak

Polazeći od tvrdnje o kraju kršćanskog poretka, u ovom tekstu je iznesena ozbiljna analiza sadašnje kulture. Ta analiza ide za tim da uoči posebice sve one duboke a ponekad i dramatične kulturne, strukturalne i mentalitetne promjene koje karakteriziraju društva zalazećeg moderniteta i koje znatno otežavaju recepciju evanđelja. Autor riše i kritički vrednuje različite aktualne strategije i oblike prilagodbe koje pastoral i Crkve nastoji aktivirati u svojoj nakani da što uvjerljivije predloži i što autentičnije u život provodi Evanđelje i njegove vrijednosti u svakodnevicu. Znatna pozornost posvećena je procesu inkulturacije evanđeoske poruke unutar aktualne kulturne paradigme. Naime samo Evanđelje koje je inkulturirano, jest u stanju ponuditi značajne društvene izraze autentičnoga kršćanskog života. Samo ono je u stanju dati uvjerljive odgovore na teška pitanja sadašnjega kulturnog i civilizacijskog trenutka.

- "Crkvi naime nije samo do toga da se Evanđelje propovijeda na sve prostranijim područjima svijeta ili sve većem broju novih populacija, već također mora težiti da snagom Evanđelja takoreći isprevrne mjerila ljudskog prosuđivanja, ustaljene vrednote, interese, misaona kretanja, ishodišna nadahnuća i životne obrasce koji su unutar ljudskog roda u suprotnosti s Božjom Riječi i njegovim naumom spasenja" (Pavao VI., *Evanđelii Nuntiandi*, 19).

- "Vjera koja ne postaje kulturom, vjera je koja nije potpuno prihvaćena, koja nije cjelovito mišljena niti vjerno življena" (Ivan Pavao II., *Govor sudionicima Nacionalnog kongresa crkvenih pokreta i djelatnika u kulturi*, 16. siječnja 1982.).

- "Cijela Crkva treba zauzeti stav slušanja suvremenog čovjeka, kako bi ga razumjela i uspostavila nov oblik dijaloga, koji bi omogućio prenošenje izvornosti evanđeoske poruke u srce današnjeg mentaliteta" (Ivan Pavao II., *Govor pred Papinskim vijećem za kulturu*, 18. siječnja 1983.).

- "Europa na koju smo pozvani doživjela je mnoge i različite kulturalne, političke, socijalne i ekonomske promjene, tako da se problem evangelizacije postavlja u potpuno novim terminima. Možemo reći da Europa, koja se oblikovala nakon složenih događaja posljednjeg stoljeća, postaje najradikalniji izazov kršćanstvu i Crkvi u povijesti, ali istodobno otvara nove i kreativne mogućnosti navještaju i utjelovljenju Evanđelja" (Ivan Pavao II., *Govor pred Vijećem europskih biskupskih konferencija*, 11. listopada 1985.).

- "Navještaj Isusa Krista mora dosegnuti također suvremenu europsku kulturu. *Evangelizacija kulture* mora pokazati da je i danas, u ovoj Europi, moguće živjeti u punini evanđelje kao put koji daje smisao životu. Da bi se to ostvarilo, pastoralno djelovanje mora imati za zadaću oblikovati kršćanski mentalitet u redovitom životu... procjenjujući novonastala gibanja i najvažnije događaje i situacije našeg doba u svjetlu središnjosti Krista i kršćanske antropologije. I danas, podsjećajući na doprinos kršćanstva kulturi europske povijesti, potrebno je pokazati evanđeoski pristup, na teoretskoj i praktičnoj razini čovjekove stvarnosti. Nadalje, s obzirom na veliku važnost znanosti i tehnoloških dostignuća u europskoj kulturi i društvu, Crkva je, putem svojih znanstvenih ustanova i svojih praktičnih pothvata, pozvana postaviti se konstruktivno prema znanstvenim spoznajama i njihovim primjama, ukazujući na nedostatnosti i neprikladnost shvaćanja nadahnutog scijentizmom, koji želi objektivnu vrijednost pripisati samo iskustvenoj spoznaji, te predlažući etičke kriterije koje čovjek posjeduje i koji su upisani u samu njegovu narav... Posebno se mora odati veliko priznanje kršćanima koji provode istraživanja i poučavaju na sveučilištima: svojom 'misaonom službom', oni prenose mladim naraštajima vrijednosti intelektualne baštine obogaćene dvotisućljetnim humanističkim i kršćanskim iskustvom. Uvjeren da su akademske ustanove važne, tražim također da se u različitim partikularnim crkvama provodi

prikladan *sveučilišni pastoral*, podupirući tako sve ono što je primjereno za sadašnje kulturalne potrebe” (Ivan Pavao II., *Crkva u Europi*, 58-59).

- “Polazeći od prosvjetiteljstva, zapadna se kultura velikom brzinom udaljuje od svojih kršćanskih korijena” (J. Ratzinger, *Regnodoc* 21/2002, 662).

“Hraniti se Riječju da bi se bilo ‘službenicima Riječi’ u evangelizacijskoj zadaći: to je zacijelo prioritet za Crkvu na početku novoga tisućljeća. I u zemljama stare evangelizacije izgubila su se obilježja ‘kršćanskog društva’ koje se, ... izričito odnosilo na evanđeoske vrijednosti ili povezivalo s njima” (NMI, 40).

1. GALAKSIJA ZALAZEĆEG MODERNITETA

1.1. *Nova i složena situacija*

Kraj epohe homogenog kršćanstva promišljanje je koje se često ponavlja do te mjere da se čini gotovom stvari. Promatrajući dva-tri desetljeća unatrag, pastoralna postavka koja se tijekom stoljeća bila duboko ukorijenila, koja je bila sposobna formirati generacije autentičnih kršćana, dovedena je u pitanje.

Promjena je bila brza i radikalna. *Nije ostao ni kamen na kamenu od starog zdanja*. I cijela pastoralna stvarnost - koje se mnogi od nas sjećaju s divljenjem i zahvalnošću, od koje je dobila riječ i život vjere - iznenada je postala zastarjelom; bogata iskustvom i mudrošću, doista, ali neumoljivo izložena riziku, koji je sve samo ne hipotetski, da odgovara svijetu koji više ne postoji.

Moramo priznati: svakodnevno pastoralno djelovanje suočava se s nemalim poteškoćama, koje treba prevladati na razini temeljnih postavki i u konkretnoj aktualizaciji. Zapaža se onaj snažni trag ‘kršćanskog poretka’ (cristianità) koji je karakterizirao dosadašnji pastoralni pristup, njegove oblike i strukture. Nije jednostavno uvesti jednu tako duboku promjenu.

Nisu nedostajali, uistinu, upozoravajući znakovi, prepoznati s proročkom bistrinom u projektu posadašnja blaženog Ivana XXIII., koje je prepoznao i Drugi vatikanski sabor, osobito u onom inovativnom i možda ne još dovoljno ostvarenom dokumentu pastoralne konstitucije *Gaudium et spes*. Potom su isti znakovi, ali u snažno izmijenjenim kontekstima, prepoznati u pozivu pape Pavla VI. na evangelizaciju, kao i u neumornom pozivanju pape Ivana Pavla II. na novu evangelizaciju.

S mnogih strana osjeća se potreba novog pokretanja i nastavka hoda. Govori se o obraćenju pastoralna, o misionarskoj svijesti, o obnovljenom povjerenju, o hrabrosti radikalnog izbora, o neophodnosti prisutnosti i hrabrosti ondje gdje se stvara mišljenje, o čvrstoj vezi između Crkve i svijeta koja je izazov dinamičkoj inkulturaciji... Riječ je o profilu žive Crkve, koja nije uplašena ni umrtvljena poteškoćama, koja nije frustrirana malobrojnošću nekih rezultata, koja nije prignuta nad beskorisnom kuknjavom. No to ne ublažuje objektivne poteškoće na psihološkom i strukturalnom planu, kad se nalazimo pred zadaćom pronalaženja putova autentične i djelotvorne obnove.

Naspram takvim poteškoćama pojavljuju se, katkad, napasti pastoralna očuvanja stečenog, koji zna biti rezigniran, ili agresivan, ili pragmatičko-organizacijski. Neugodan osjećaj ne iznenađuje, naprotiv. Nalazimo se pred potpuno novom situacijom, za koju nitko nije sposoban ponuditi trenutačne i lako ostvarljive recepte. Pa ipak, odzvanja još uvijek jubilarni poziv Ivana Pavla II.: "*Duc in altum*".¹

Prijeko je potrebno temeljito dijagnostičko promišljanje (prvi čin pastoralnog razlučivanja).

Lako je zapaziti nelagodu u Crkvi zbog aktualne situacije. Stojimo naspram rasprostranjenog odbijanja cjelovite vizije života, naspram gubitka perspektive. Kad eshatologija zapadne

¹ Ivan Pavao II., *Novo Millennio Ineunte*; usp. također *Incarnationis Mysterium*, 2b: "U hodu prema trećem tisućljeću vjernički narod nipošto ne osjeća umor koji teret od dvije tisuće godina povijesti može sa sobom donijeti; kršćani se prije osjećaju ohrabreni sviješću da svijetu nose istinsko svjetlo, Krista Gospodina."

u krizu, pojavljuje se apokalipsa, a kad se ova počne shvaćati neozbiljno, pojavljuje se gnoza: intimizam, 'religiozni' a-teizam... Osim toga, postoji konkretan rizik da nestanak "velikih priča" na scenu postavi, kao neospornog gospodara, jedino tržište, s njegovom anonimnošću i (s navodnom) etičkom neutralnošću, od koje se ne može očekivati ni pravda ni solidarnost.

Bez dovoljno jasnog posvješćenja situacije, nalazimo se u opasnosti da se zadržimo na razini pukog nepromišljenog osjećaja. To je i izvor onog pastoralnog empirizma koji je uvijek užurban, a donosi malo plodova. Inkulturacija vjere zahtijeva hrabrost ozbiljnog suočavanja sa situacijom: bez analize i odluke pastoral luta u limbu dobrih nakana i proizvodi bolne frustracije. Pastoral, zapravo, nije pozvan ukazivati na ono općenito što treba činiti ili na neku hipotetičku idealnu situaciju, već mora ukazivati na ono što se treba i može učiniti ovdje i sada: *pastoralna odluka ima zbiljski, a ne onirički karakter.*

1.2. *Nekoliko kratkih natuknica*

Strukturalna pokretljivost. Pokretljivost se pojavljuje kao transverzalni i prožimajući karakter moderne: to je fizička, socijalna i mentalna pokretljivost. Na taj način prelazi se od homogenog na kompleksno društvo: od monocentričnog na policentrično, od statičnosti k dinamičnosti: "Čovječanstvo sa statičkoga shvaćanja poretka stvarnosti prelazi na dinamično i evolutivno, a odatle nastaje nova neizreciva kompleksnost problema, koja zahtijeva nove analize i nove sinteze" (GS 5).

Tijekom povijesti, veći je dio ljudi cjelovito življenje provodio u jednom jedinom veoma integriranom kulturalnom ambijentu; danas, naprotiv, većina se kontinuirano sučeljava s različitim kulturama (pokretljivost): "iz svijeta krutih nužnosti u svijet nevjerovatnih mogućnosti".²

Pokretljivost je riječ različitoga odjeka. U prvoj modernoj označava polet neodređenog napretka, dok se u značenju koje

² P. L. Berger, *Una gloria remota. Avere fede nell'epoca del pluralismo*, Bologna, 1994., str. 71.

ima u “slaboj misli” pojavljuje sve više kao nesigurna migracija i trenutak koji nestaje. Predočuju se, s jedne strane, nove situacije i nenadane mogućnosti istraživanja; s druge strane, međutim, pati se od kulturalnog iskorjenjivanja: emigracija, koja za sobom povlači često napuštanje vrijednosti dobivenih kršćanskom vjerom. To se odražava ne samo u osobnom životu već u cijelom društvenom ustroju.

“Pokretljivosti suvremenog svijeta treba odgovoriti pastoralna pokretljivost Crkve”,³ pozivao je još Pavao VI.

Preveličavanje subjekta. Sve veći broj osoba ne dopušta da ih određuju postavke prenesene autoritetom institucionalne Crkve, već same određuju vlastitu viziju života. U većini slučajeva, pojedinac donosi odluke izvan onog što je označeno kao službeno ...

Fluidni i nesigurni identitet, biografski identitet. Život kao *soap opera*, ne u susljednim nastavcima, već fragmentiran u relativno neovisne epizode... Prometejstvo, narcisoidnost...

Modifikacija kulturalnih kodova. Termini kao što su sveto, propis, sakrament, misterij..., koncepti kao što su vrijeme i prostor, shvaćaju se na posve različit način u odnosu na horizont katoličkog shvaćanja; posljedica je kulturalno otuđenje koje otežava sve komunikacijske procese.

Metafizička slabost. Glavni misaoni tokovi današnjice kao jedini kriterij za određivanje smislenosti iskaza ne postavljaju veritativni kriterij, nego praktično-pragmatični kriterij povijesnog angažmana, ili praktično-egzistencijalni kriterij osobnog ‘ukusa’. Dakle, u središtu stoji ne veritativnost tvrdnji, već njihova subjektivnost i funkcionalnost.

Na to se još dodaje i prijelaz od personalno-aksiološke koncepcije na socijalno-opisnu, koju su prihvatili mnogi nositelji humanističkih znanosti i koja sve više prožima mentalitet i opće mišljenje.

Kraj velikih priča (La fin des grands récits). Suočeni smo s krajem vremena, autonomijom razuma (eksperimentalna metoda, antitradicionalizam).

³ Pavao VI., *Discorso al Convegno europeo sulla pastorale dei migranti*, AAS 65 (1965.), str. 591.

Slaba misao. Slaba misao nije ponizna misao. Simetrična je toleriranju (indiferentnosti), a ne prihvaćanju (interes) istine (poštivanje, dijalog, usporedba). Ponizna misao otvorena je i progresivna, neukrotiv tražitelj istine; poniznost je realno (smisleno) priznavanje ograničenosti i prikladna (odgovarajuće i ispravne) energija/poticaaj kako bi se to ograničenje nadišlo... Estetika, provizornost, nesigurnost...

Diktatura relativizma. Relativizam svih normativnih sadržaja (etički aspekt): "Tako mnogovrsnost kultura postaje ispit njihove relativnosti. Kultura je stavljena nasuprot istini. Taj relativizam, temeljni osjećaj prosvjetljenog čovjeka koji je danas duboko prožeo teologiju, najveći je problem našega vremena. On je i temeljni motiv zbog kojeg je praksa preuzela mjesto istine i tako pomaknula os religija."⁴

Rasipanje jezika. Ako ne priopćavaju tragove i odjeke konstitutivne strukture iskustva, jezici su prazni zvukovi i bezoblični znakovi, gramatike su ništave. Semantički trenutak (onaj objektivnog značenja) i egzistencijalni trenutak (onaj osobne odluke) ne mogu biti rastavljeni s jedne strane na iskaz, koji želi biti ukorijenjen u objektivnost smisla, a, s druge strane, na onaj koji se hoće protegnuti na povijesnost osobne odluke.

Kulturalna anemija. Širi se koncepcija kultura bez vrijednosne instance, koja je odraz one druge koncepcije, prema kojoj sve kulture imaju jednaku vrijednost i isto dostojanstvo. Naspram te lukave neutralnosti, treba biti srušen mit o nedužnosti kulture, kako će se vidjeti.

Kompleksnost. Živimo u multikulturalnom društvu, gdje su prisutne i gdje se ukrštavaju mnogovrsne vizije i običaji, različita tumačenja života i smrti, uz snažan pritisak svjetovne perspektive u javnom životu, različitih nagnuća. To pospješuje ne samo otvoreni i konstruktivni pluralizam nego i lukavi relativizam, koji izjeda i iscrpljuje.

Demoralizacija. Riječ je o etici emocije i ukusa, nepodnošenja bilo kakve obveze i nesigurnosti... Trenutačna

⁴ J. Ratzinger, str. 589. (Tekst konferencije održane na susretu biskupa FABC (Federacija biskupskih konferencija Azije), Hong Kong, 2.-6. ožujka 1993.).

gratifikacija, s druge strane, oduvijek je napast. Njezina nova snaga ne proizlazi iz površnosti i rastućeg hedonizma, već iz iscrpljenosti i nesigurnosti. Demoralizacija je postala lukava zahvaljujući vlastitoj nedostatnosti. Manipulira se s naravi i vlastitim životom (bioetika).

Instrumentalizirana misao. Došlo je *do obrata* u odnosu na prošlost: poznata su sredstva, ali ne i cilj.⁵ A u svijetu bez cilja želja se brzo pretvori u hir.

Prevlast tehnike. Potrebno je odlučno napustiti zavodljivu lažnu nedužnost neutralne tehnike koja nudi samo sredstva, a zatim će ljudi odlučiti o ciljevima. Tehnika nije neutralna, jer stvara svijet s određenim značajkama, koje uvjetuju i suobličuju korisnika.

Tehnika nema cilja koji treba dosegnuti, ima samo rezultate koje treba slijediti, koji proizlaze iz slijeda i u svoje vrijeme su premise novih rezultata.

Slabljenje socijalne dimenzije. Razdražljivost i još više instrumentaliziranje pokretljivosti, dovodi do raspadanja svake veze i zajednice: veza nije više zadaća koju treba ostvariti, već produkt koji treba konzumirati. Uostalom, ako se podrazumijeva da su zadaće samo trenutačne i kratkotrajne, ove zadaće teže k tome.

Ideologiziranje ekološkog pitanja: perspektiva ponajviše naturalistička (nehumana) i funkcionalna (održivost).

1.3. Zaključak

Složenost sociokulturalne situacije odražava se u studijama analitičara koji iz godine u godinu izvlače sugestivne modele i metafore. Oni podvlače, prema vlastitoj točki gledišta (koja nije teološka, ali je korisna za teološko promišljanje), motive i čimbenike od nedvojbenog interesa; to je kaleidoskop

⁵ Usp. G. Schulze, *From situations to subjects: moral discourse in transition*, in Pekka Salkunen (ed.), *Constructing the New Consumer Society*, New York, 1997., str. 49.

Europe koji, i u letimičnom pogledu, omogućuje informativnu panoramu.⁶

Naše vrijeme registrira, dakle, brze i korjenite promjene. Opasnost je tjeskobno trčati za njima, nastojeći se suočiti, napornom i naknadnom prilagodbom, znakovima njihove nesklonosti kršćanskoj vjeri i životu Crkve. Pritom mislimo na prilagodbu na koju nailazimo na razini vrijednosti, životnih stilova, same pastoralne prakse, i to ponajviše na skriven i gotovo neprimjetan način.

2. KONTEKSTUALNI ODRAZI (SOCIJALNE DINAMIKE)

Društvo se predstavlja kao "sustav potreba" (Hegel!), u kojem se ljudi udružuju ne snagom neke izvorne stvarnosti (Aristotel, Post 1,26), već kao nositelji potreba, ukoliko su proizvođači i potrošači. Sve ono što pripada humanističkoj dimenziji - kultura, religija, tradicija, nacija, moral, itd. - biva isključeno iz javnog života i predano individualnom izboru. Javne su, eventualno, službe i usluge kojima se pojedinac može slobodno i na različit način koristiti. U tom smislu, religija, koja nema više ništa zajedničko s temeljnim određenjem društva, biva ipak prepoznata u funkciji javne korisnosti, potvrđena rasterećujućim djelovanjem i kompenzacijom koju ona obično obavlja: Crkva kao društvo usluge, agencija (korisnih) funkcionalnih odnosa.

⁶ Samo nekoliko indicacija: J. Attali, *Chemins de sagesse: traité du labyrinthes*, Paris, 1966.; G. Debord, *Commentari sulla società dello spettacolo*, Milano, 1995. (London, 1990.); U. Beck, *La società del rischio, verso una seconda modernità*, Roma, 2000.; P. Bourdieu, *La précarité est aujourd'hui partout*, in *Contre-feux: propos pour servir à la résistance contre l'invasion néo-libérale*, Paris, 1998. (Controfuochi, Roma, 1998.); J. Rifkin, *L'era dell'accesso*, Milano, 2000.; Z. Bauman, *Modernità Liquida*, Roma-Bari, 2002.; C. Geertz, *Mondo globale, mondi locali*, Bologna, 1999; V. Taylor, *Il disagio della modernità*, Roma-Bari, 1999; A. Touraine, *Libertà, uguaglianza, diversità. Si può vivere insieme?*, Milano, 1998; G. Schulze, *Die Erlebnisgesellschaft. Kultursoziologie der Gegenwart*, Frankfurt, a. M., 1992.

Moderna napušta kohezijski socijalni ustroj i uređuje se u višeslojno, kompleksno raščlanjivanje podsustava; napušta kulturu stabilnosti, određene nepromjenljivosti socijalnog ambijenta i prihvaća 'pravilo' promjene, u kojem je sve prolazno i privremeno, s neizbježnim slabljenjem tradicionalnog naslijeđa i s nestabilnošću normativnog reguliranja, s povlačenjem u privatnost i s rastućom javnom pozornošću na proceduralno i produktivno područje.

Socijalni se ambijent preobražava iz "zajednice" u "društvo", gdje se socijalna subjektivnost ne odnosi na zajednicu, već na formalizirane uloge, na pravne osobe i na korporativne subjekte, koji sudjeluju u socijalnom životu, a nemaju nikakav zajednički nazivnik niti bilo kakvu univerzalno prepoznatu instancu. Njihov međusobni odnos i njihova sveukupnost kao socijalni sustav odrednice su jedino zbog njihovog međusobnog razgraničenja, konkurentnosti i borbe, s rezultatima koji su uvijek samo trenutačni, i koji samo relativno mogu dosegnuti obvezujući karakter. U toj situaciji pojedinac treba izdržati ne samo suočavajući se s drugim pojedincima, koji su možda i snažniji, nego i s institucijama koje slijede svoje vlastite zakone, svoje vlastite računice potrošnje i zarade, svoj vlastiti moral, a koje su često puno jače nego što to pojedinci mogu ikada biti.

Instanca promjene, osim toga, izlaže religioznu dimenziju selektivnosti i promjene s neizbježnim razilaženjem između osobnog religioznog iskustva, koje se sve više individualizira, i institucionalnih oblika religije.

Individualna subjektivnost se tako nalazi u stanju otvorene dijalektike, ako već ne konfliktualne dijalektike, sa subjektivnošću zajednice, koja se više ne iskazuje kao naravno mjesto identiteta samog subjekta.

Bez subjektivnosti zajednice čovjek gubi vlastiti identitet: hvata se za vlastitu individualnost kako bi pronašao uporište, ali je nalik onome koji reže granu na kojoj sjedi: *ljudi ne mogu postati ljudi bez socijalne zajednice u kojoj se radaju i u kojoj konkretno uče govoriti, djelovati i misliti.*

Individualizam - onaj jučerašnji i ovaj današnji - čini od zajednice nominalno prikrivanje onoga što zapravo ostaje - puko okupljanje, bez stvarnih veza, bez imena i bez

lica. Nesigurnost identiteta i uloga, nadalje, teško kažnjava eklezijalnu subjektivnost, ali i osobnu. Uzdižući subjekt na račun zajednice, na kraju biva kompromitirana sama subjektivna vrijednost pojedinca: *od subjekta kao dijela cjeline, do subjekta kao cjeline u različitim dijelovima.*

Pa ipak, zajednica subjekata, izgrađena ne samo na introvertiranom i usamljenom Narcisovom pogledu već i na uzajamnom altruizmu, moguća je i unutar horizonta posljednje moderne. Tako se čini da filozofije dijaloga u posljednje vrijeme nailaze na plodno tlo. No, sve do sada nisu ipak značajnije utjecale na procese formiranja javnog mišljenja i općeg osjećanja.

3. POSLJEDICE ZA SAMOSHVAĆANJE I CRKVENI ŽIVOT

Kršćanska vjera (Crkva) nije više temeljno i izvorno uporište osobnoga i zajedničkog života; nije više izvor i polazište vizija (interpretacija), projektiranja i ostvarivanja osobnoga i zajedničkog života. Ako je "religija izgubila primat nad ostalim institucijama",⁷ to se dogodilo ne samo i ne u prvom redu zbog prodiruće sekularizacije, koliko zbog autonomizacije društva u odnosu na religiozno i sakralno: "Funkcije jedne normativne kulture, koju karakteriziraju općeprihvaćene ideje, postaju sve više nepotrebne".⁸ Ili se barem tako misli.

I stoga *de facto* slijedi privatiziranje Crkve, koja se svodi na uslužnu agenciju (odgovor na specifične potrebe...), socijalno dragocjenu, ali kulturno beznačajnu. A kritično razdoblje za jednu religiju nastaje kada ona pasivno podnosi djelovanje civilnog društva umjesto da nadahnjuje. To ćemo malo produbiti.

⁷ B. Wilson, *Secularisation: The Inherited Model*, u: P. Hammond (izd.) *The Sacred in a Seculars Age*, University of California Press, Berkeley, 1985., str. 15.

⁸ F. X. Kaufmann, u: ID.- J. B. Metz, *Capacità di futuro*, Brescia, 1988., str. 68.

3.1. Marginalizacija (irelevantnost?)

“Opasnost kojoj vjera ide ususret nije negiranje ili osporavanje Boga, nego to da se o njemu više ne govori.”⁹ Bojazan izražena početkom sedamdesetih samo je dijelom potvrđena. Usprkos najcrnjim predviđanjima sociologa¹⁰ religija nije izgubila privlačnost, ali su Crkve izgubile sposobnost privlačenja i prisutnosti upravo na području religioznih pitanja.¹¹ Sindrom rezigniranosti katkad je izričito očitovan, a katkada tiho prisutan; katkad ima teološko-duhovno pokriće, s veličanjem evanđeoske plemenitosti malog stada, malog sjemena... zaboravljajući druge i ne manje važne riječi Učitelja (svjetiljka, grad, sol itd.).¹²

Sve da religija i uživa raznovrsnu postojanost, nije tako s kršćanskom vjerom i njezinom sposobnošću da osvijetli i oživi egzistenciju. “Je li kršćanska poruka (osobito kršćansko propovijedanje) još uvijek važna za osobe našeg vremena?” pitao se Paul Tillich u “predavanjima iz Berkeleyja” koje je držao 1963., nekoliko godina prije svoje smrti.¹³ Drugim riječima, odgovara li kršćanska poruka dubokim pitanjima suvremenog čovjeka? Čini li mu se previše dalekom ili pak nedostatno uvjerljivom? Ili je zabačena u neki emotivni kutak, bez utjecaja na misao i djelovanje?

⁹ A. Grabner-Heider, *Riflessioni ermeneutiche*, in ID. (ed.), *La Bibbia e il nostro linguaggio. Ermeneutica concreta*, Cinisello Balsamo, 1977. (Freiburg i.B., 1970.), str. 35.

¹⁰ R. Stark, *Modernisation, Secularisation, and Mormon Success*, in T. Robbins-D. Anthony (edd.), *In God We Trust: New Patterns of Religious Pluralism in America*, Brunswick, 1990., 201: “Samo jedna teza sociologije dostigla je, među zapadnim intelektualcima, opće prihvaćanje - a to je da nastavak modernizacije podrazumijeva kraj religioznih vjerovanja i mistike.”

¹¹ Usp. H.-J. Höhn, *Zerstreuungen. Religion zwischen Sinnsuche und Erlebnismarkt*, Düsseldorf, 1998., str. 21.

¹² Usp. V. Drehen, *Erosion - Auswanderung - Selbstparalisierung. Vermutung über Schwund und Distanz protestantischer Kirchenbindung*, in ID., *Die widerspenstige Religion. Orientierung für eine Kultur der Autonomie*, Kampen, 1997., “che parla di Selbstparalisierung durch Zuständigkeitsverweigerung.”

¹³ P. Tillich, *L'irrelevanza e la rilevanza del messaggio cristiano per l'umanità oggi*, Queriniana, Brescia, 1998., str. 31.

Kriza nadolazi “kad određena kultura više nije sposobna biti nositeljicom nad-racionalne baštine, stavljajući je na uvjerljiv način u odnos s novom kritičkom spoznajom. U tom slučaju, naslijeđena istina dovodi se u pitanje; ono što je nekad bila istina, postaje samo navika, običaj, i gubi svoju životnost”.¹⁴

Dolazi do kulturalne, egzistencijalne i emocionalne neaktualnosti kršćanske religije. Razvidno je to i iz činjenice da institucionalne crkvene stvarnosti izlaze iz egzistencijalnog senzibiliteta i socijalne prakse suvremenog svijeta. Tako imamo vjeru odvojenu od društvene i ekonomske stvarnosti. To je uspješno pokazao E. Troelsch na primjeru luteranske doktrine o dvama kraljevstvima, koja je zajedno s kalvinističkim predestinacijskim odčaravanjem (Weber), predstavljala najradikalniju teološku formalizaciju razdvajanja.¹⁵

Nastoji se probiti određena vrsta “nihilističke duhovnosti”, neodređenog panteizma, koji se ne ustručava zaključiti: “Nastojanje oko promicanja ljudskog življenja nije drugo doli nemotivirana želja za životom, u čiju se službu stavlja tehnika, koja i nema druge svrhe doli samo jednostavnog produljivanja života, i to na najlakše moguće načine.”¹⁶

3.2. Vanjština?

U drugim slučajevima susrećemo ne manje zabrinjavajući fenomen, čak još podmukliji i mimetičniji; to je fenomen formalnog kontinuiteta unutar supstancijalnog diskontinuiteta. Naime, preživljavaju izražajne forme kršćanstva, ali samo kao kulturalni izričaji općereligioznog osjećaja, načinjeni od običaja i socijalnog suživljenja, bez povezanosti ili s malom povezanosti s riječima vjere (prve pričesti, sprovodi...).

¹⁴ J. Ratzinger, *Konferencija održana na susretu biskupa FABC-a* (Federacija biskupskih konferencija Azije), Hong Kong, 2.-6. ožujka 1993.

¹⁵ E. Troelsch, *Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen*, Tübingen, str. 1911.

¹⁶ U. Galimberti, *Psiche e tecne*, Milano, 1999., str. 112.

Riječ je o jednoj iluzornoj pojavi u djelovanju mnogih pastoralnih djelatnika, koji iz nje izvlače opravdanja kako bi i dalje zadržali naslijeđeni pastoralni model.

3.3. Sinkretizam i religiozna indiferentnost

Koncepcija koja se sve više potvrđuje u našem društvu, jest da su sve religije jednake. U svijetu ulovljenom u imanentnost, za koju je transcendencija samo daleka fantastično-mitska hipoteza, temeljna briga nije istina, nego jednostavno javni red, upravljanje sukobima i njihovo reguliranje, sastavljanje prava i dužnosti: proceduralna demokracija, skepticizam a ne vjera.

Lutanja "slabe misli" rađaju snažnim nagnućem prema skepticizmu, osobito na religioznom području.

U tom smislu, ono što zabrinjava nije toliko fenomen nevjere - sam po sebi brojčano ograničen - koliko kultura nevjerovanja, porast njezine važnosti na području znanstvene i utilitarne stvarnosti, te relativno deklasiranje religije na emocionalni, iracionalni i privatni epifenomen, sve to praćeno sindromom inferiornosti vjernika (poučan je slučaj *Da Vincijev kod*) i slabošću apologetske i svjedočanske sposobnosti.

4. HITNOST PASTORALNE OBNOVE

Očito se radi o dijagnozi koja nije ni lagana ni po sebi jednostavna, zbog složenih i grčevitih povijesnih događaja i kulturalnih fenomena. Terapija te dijagnoze nije manje zahtjevna. Stoga je nesumnjivo da nostalgичno zadržavanje na sugestivnim srednjovjekovnim kršćanskim modelima pospješuje - a ne suprotstavlja - progresivnu shizmu između Evanđelja i kulture. To ni na koji način ne znači da pozornost treba obratiti samo na sirenu napretka; još manje znači da to povijesno razdoblje treba opečatiti kritičkom prosudbom bez mogućnosti priziva; ono, istina, nije bilo bez nedostataka, ali je bilo bogato civiliziranošću i izražajnom riječju vjere. Neophodno

je zadubiti se u Tradiciju i nahraniti se na izvorima Duha, kako bismo shvatili sadašnjost i usmjerili budućnost. Samo odatle može proizaći nova hrana sintetičke vizije i proročke riječi, koje idu u dubinu kako bi shvatile radikalno pitanje i probudile smisao života.

Nakana nije shvaćena pod ključem mukotrpnog osvajanja izgubljenih pozicija, već u dinamičkom kršćanskom proroštvu, koje ponovno ispituje odgovornost za izgradnju društva: odgovornost upisanu u genetski kôd same Crkve, koja je "u Kristu kao sakrament ili znak i oruđe najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda".¹⁷

Stari sloj misionarske evangelizacije - ostavljen na marginama svakodnevnog pastorala u vremenu kršćanske homogenosti (ili zamišljene kao takve) - pozvan je pokazati novu živost u konkretnim uvjetima u kojima se danas nalazi život Crkve. Situacija je problematična i složena, na pozadini ključnih pitanja sposobnosti inkulturacije vjere: "Što Crkva Kristova treba učiniti kako bi je shvatio suvremeni duh, koji je tako ponosan na svoja ostvarenja i, u isto vrijeme, tako uznemiren zbog budućnosti ljudske obitelji?"¹⁸

Tu se uopće ne radi o tjeskobnom nastojanju oko zadobivanja izgubljenih pozicija, već o *dinamici kršćanskog proroštva*, kojemu odgovara odgovornost za izgradnju društva. Odlučujuće - ponekad uznemirujuće - značenje problema koji uznemiruju naše vrijeme pokazuje uzbudljive mogućnosti. Naime, upravo u ovom našem vremenu očituju se i formiraju, možda na jedan rapsodijski, ali zbog toga ne manje važan način, kulturalni okviri i parametri koji će tvoriti matricu misaonih i prakseoloških oblika generacija u trećem mileniju.

Razmišljanja koja želim predložiti, slažu se s onim što je ustvrdio kardinal Joseph Ratzinger: "Moja nakana je razmotriti pravo i sposobnost kršćanske vjere da komunicira samu sebe drugim kulturama, da ih asimilira i da se u njima proširi. U biti,

¹⁷ *Lumen Gentium*, 1.

¹⁸ Giovanni Paolo II, *Discorso al Pontificio Consiglio della Cultura*, 15 gennaio 1985., str. 3.

to podrazumijeva sve probleme koji se tiču temelja kršćanske egzistencije.”

5. ISPRAVAN STAV

Bez nostalgije. Utopija se javlja kada podbaci istina. Ne možemo se složiti s Novalisom: “Lijepa su bila ona vremena, uistinu ljudska, kada je Europa bila kršćanska zemlja, a samo jedno kršćanstvo obitavalo u ovom dijelu svijeta na način prilagođen mjeri čovjeka, kad je veliki zajednički interes povezivao i najudaljenije provincije tog velikog, jedinstvenog imperija” (1799.). Umjesto toga, “tko god ispita ove probleme izbliza, odmah će shvatiti da se ne može dogoditi nikakav jednostavan povratak u prošlost. Ne samo zato što je težnja čovječanstva prema jedinstvenoj zajednici sa zajedničkim životom i sudbinom nezaustavljiv pokret (budući da se ta težnja nalazi u biti ljudskog bitka) već i zbog toga što je tehnološka civilizacija neopoziva. Romantični je san sačuvati predtehnološke otoke u moru čovječanstva. Ne možete zatvoriti ljude i kulture u neku vrstu naravne duhovnosti... moderna civilizacija nije čisto umnažanje znanja i metoda. Ona je duboko utemeljena, na način na koji se shvaća čovjek, svijet i Bog; ona mijenja modele i ponašanja i u temelju preokreće interpretacije svijeta.

Sakralna vizija svemira time je nužno uzdrmana. Dolazak ove nove mogućnosti egzistiranja je poput potresa koji je uzdrmao intelektualnu panoramu sve do njezinih temelja.”¹⁹ Mesijanizam (autentični) je iskupljenje i istina utopije, koja se sažima u nadu: utopija se tako kalemi na stvarnost.

Bez pesimizma. Potrebno je izbjeći, s jedne strane, pokazivanje kontinuiteta (stvari i nisu toliko različite od jučer... naši ljudi uglavnom nastavljaju s prakticiranjem vjere...)

¹⁹ J. Ratzinger, *Conferenza tenuta all'incontro dei vescovi della FABC* (Federazione delle Conferenze episcopali asiatiche), Hong Kong, 2-6 marzo 1993.

koje djeluje na pastoral poput placeba, te se on tako uljulja, utješén "povratkom religije". To možemo nazvati zamaskiranim pesimizmom.

Ali valja s jednakom odlučnošću, s druge strane, izbjeći pesimističku resignaciju koja dolazi od tzv. "proroka nesreće". Nasuprot tome, postoji snažna nada, koja nije zanesena laganim entuzijazmom, kao što jednako tako nije ni prignuta nad pesimističnim vizijama, sadržana u iskrenom duhu koncilskog razdoblja: "Zasluga je Ivana XXIII. - podsjeća Ivan Pavao II. - ne samo što je proglasio Koncil, nego i što mu je dao ton nade, distancirajući se od "proroka nesreće", i potvrdio vlastito neposustalo pouzdanje u Božje djelovanje."²⁰ Bez pretjerane samokritičnosti, a sa sviješću da je ono na što se često žalimo kao na 'opadanje vjere' prije svega (iako ne samo) nedostatak socijalnog ambijenta koji je bio potpora prakticiranju vjere, i koji je promicao izgradnju vizije života primjerenog vjeri: "Vremena koja dožive izmjenu različitih paradigmi, uvijek su vremena duboke nesigurnosti - i takva se nesigurnost pojavljuje kao jedna od nekoliko konstanti suvremenog doba i jedan od čimbenika koji izazivlju snažne reakcije u prilog održavanju prosvjetiteljske paradigme, bez obzira što sa svih strana dolaze znakovi njezina rastakanja."

Bez prilagodbe. Unutar Riječi vjere treba pokazati njezinu kulturalnu vrijednost, čvrstoću njezine poruke, sve do njezine estetske vrijednosti. Na to ćemo se vratiti.

Bez otuđenja. "Treba dakle da vjernici žive u najtješnjem dodiru s drugim ljudima svojega vremena i da nastoje potpuno

²⁰ Ivan Pavao II., *Angelus*, 15 ottobre 1995, alla vigilia del XVII anniversario della elezione al Pontificato, 1; cf. Ivan XXIII., *Discorso di apertura del Concilio Vaticano II*, 11 ottobre 1962: "U svakodnevnom obavljanju naše pastoralne službe ranjavaju nas... U modernim vremenima one ne vide da pronevjeru i ruševina... Nama se čini da se treba razići od konteksta proroka nesreće, koji naviještaju sve zlokobnije događaje, kao da prijeti kraj svijeta. U sadašnjem povijesnom trenutku, providnost nas usmjerava prema novom ustroju ljudskih odnosa, koji se, zbog djelovanja ljudi i još više iznad njihovih očekivanja, okreću prema ispunjenju viših i neočekivanih planova; a sve, pa i ljudska neprijateljstva, pridonosi većem boljitku Crkve."

proniknuti u njihov način mišljenja i osjećanja, čiji je odraz kultura. Poznavanje novih znanosti i teorija kao i najnovijih otkrića treba povezati s kršćanskim običajima i izlaganjem kršćanskog nauka” (GS 62).

Odvažan govor. Ne treba izbjegavati argumentirano i čvrsto sučeljavanje, treba se koristiti kulturalnim dijalogom bez skrivanja iza zavjese vjere (iz ovoga proistječu, kao iz jedinog zaraženog korijena, fanatizam, sinkretizam, kvijetizam); s hrabrom i strpljivom izdržljivošću²¹ treba nepopustljivo i srdačno svjedočiti Isusovo Evanđelje na čujan i vjerodostojan način: “Ako usta ne viču ono što srce vjeruje, i njegovo će vikanje ostati prigušeno. Ali da njegovo vikanje ne bude pokriveno u nama, potrebno je da svatko, prema svojim mogućnostima, dade svjedočanstvo braći o tajni novoga života.”²²

Razlikovanje: “Vidjeti Njegovim (Kristovim) očima. Mjeriti Njegovim kriterijima... sa stavom koji je u isto vrijeme prodirući i na distanci... koji tvori pogled jednog svjetonazora, (*Weltanschauung*). Samo čovjek koji vjeruje konačno vidi svijet. Vidi ga po tome što jest. Vidi ga unutar i posvuda uokolo... On posjeduje ljubav, slobodnu i u isto vrijeme vjeru, koja sama omogućuje vidjeti bitno” (Guardini, 33). “Osobe i događaji koje povijest proučava nisu tek povijesni fenomeni ‘u sebi’, niti su karika lančanih uzroka. Oni su to samo u odnosu s budućnošću, zbog koje imaju neko značenje i za koju sadašnjost ima odgovornost.”²³

Učiniti vidljivim veliko “da” vjere: Sa svoje strane želio bih naglasiti kako, posredstvom ovog različitog svjedočenja, treba uočiti nadasve ono veliko “da” koje je u Isusu Kristu Bog rekao čovjeku i njegovu životu, ljudskoj ljubavi, našoj slobodi i našoj inteligenciji; kako, prema tome, vjera u Boga s ljudskim licem donosi radost u svijet. Kršćanstvo je zaista otvoreno svemu onome što je pravedno, istinito i što je čisto u

²¹ *Fides et Ratio*, 48: “Otvorenosti i iskrenosti (*parrhesia*) vjere treba odgovarati smjelost razuma.”

²² S. Gregorio Magno, *Commento al libro di Giobbe*, lib. 13, 23PL 1029.

²³ R. Bultmann, *Glauben und Verstehen* III, str. 113.

kulturama i civilizacijama, onome što raduje, tješi i izgrađuje našu egzistenciju. Sveti Pavao je u *Poslanici Filipljanima* napisao: "Što god je istinito, što god časno, što god pravedno, što god čisto, što god ljubazno, što god hvalevrijedno - je li što krepost, je li što pohvala - to nek vam je na srcu!" (4,8). Kristovi učenici, dakle, prepoznaju i rado prihvaćaju autentične vrijednosti kultura našega vremena, kao što su znanstvena spoznaja i tehnološki razvoj, prava čovjeka, vjerska sloboda, demokracija. Ne ignoriraju i ne podcjenjuju međutim onu opasnu krhkost ljudske naravi koja je opasnost za čovjekov hod u svakom povijesnom kontekstu; osobito ne zanemaruju unutarnje napetosti i suprotnosti našeg doba. Zbog toga djelo evangelizacije nije nikada jednostavna prilagodba kulturama, već uvijek određeno pročišćenje, hrabri rez koji postaje zrenje i ozdravljenje, otvaranje koje dopušta rađanje onog "novog stvorenja" (2 Kor 5, 17; Gal 6, 15), koje je plod Duha Svetoga (Benedikt XVI, *Discorso al Convegno ecclesiale di Verona*).

Neophodno je privesti navještaj temeljnom pitanju: "Temeljno pitanje svakog čovjeka je: kako se ostvaruje to biti čovjek? Kako se uči umjetnost življenja? Koji je put do sreće? Evangelizacija znači: pokazati taj put - poučavati umjetnosti života. Isus na početku svojega javnog života kaže: Došao sam biti blagovjesnikom siromasima (Lk, 4,18). To znači: Ja imam odgovor na vaše temeljno pitanje; ja ću vam pokazati put života, put do sreće - dapače: ja sam taj put. Najdublje siromaštvo jest nesposobnost radovanja, dosada od života shvaćenog kao apsurd i proturječnost. To je siromaštvo danas veoma rašireno, na veoma različite načine, bilo u društvima koja su materijalno bogata, bilo u siromašnim zemljama. Nesposobnost radovanja pretpostavlja i proizvodi nesposobnost ljubavi, proizvodi zavist, škrtost - sve poroke koji ruše život pojedinca i svijeta."²⁴

Iz toga proizlazi radikalno pitanje: zahtijeva li pothvat inkulturacije, evangelizacije koja uranja u kulturu, a u kojoj ostaje svoja, ne samo temeljnu odvažnost riječi nego i mudrost

²⁴ J. Ratzinger, *Discorso al Convegno dei catechisti e dei docenti di religione*, promosso dalla Congregazione per il Clero, 10. 12. 2000. (preuzeto s Interneta 10. 9. 2007., www.vatican.va/roman_curia/congregations).

križa? U tome je njezina autentično-revolucionarna sposobnost, tj. izgradnja povijesti.

Ne radi se, dakle, o inicijativi koja se dodaje onima već u tijeku, niti o hodu koji se jednostavno dodaje svakodnevnim pastoralnim mukama. Riječ je o *unutarnjem zahtjevu same vjere, o pozornosti koja je ukorjenjena u njezinom izvorišnom poletu, koja smjera na ono bitno, koja se ne ograničava na reagiranje na sociokulturalne fenomene, već se na učinkovit način, koji je kompetentan i pun poštovanja, nastoji smjestiti u procese koji dovode do njihovog formiranja i afirmiranja u društvu.*²⁵

Sve to u snazi nenadmašivog teološkog korijena (teologika): "U Utjelovljenju vječni Logos vezao je Sebe samoga s Isusom na način da povratno djelovanje formulâ proizlazi iz Njegove osobe. Logos ne može više biti mišljen odvojeno od njegove povezanosti s Isusom čovjekom. Logos je privukao Sebi Isusa i sjedinio je Sebe samog s Njime na način da su oni samo jedna jedina osoba u dvostrukosti naravi. Tko god dođe u dodir s Logosom, dodiruje Isusa iz Nazareta. Isus je više od sakramenta Logosa. On je Logos sam, koji je u čovjeku Isusu povijesni subjekt. Zasižno Bog dodiruje čovjeka na mnoge načine i izvan sakramenata."²⁶

Kršćani su se oduvijek angažirali kako bi Isusovo Evanđelje bilo kvasac svijeta izgrađenog prema Božjem planu. Taj snažni povijesno-djelatni otisak kršćanske vjere, ipak, ni na koji način nije umišljeni i nametljivi zahtjev za kulturalnom prilagodбом. Kršćanstvo se, kao jedino među povijesnim religijama, ne rađa niti se oblikuje kao etnička religija. Novost je takva da se muči kako bi bila potpuno shvaćena u rađajućoj Crkvi, kao što nam o tome svjedoči napetost između helenista i judeokršćana koju

²⁵ C. Ruini, *Per un progetto culturale...*, 24: "Za Crkvu i za svakog vjernika žurnost i nastojanje glede razvoja i pravaca kulture nije dakle način bijega od najkonkretnijih pastoralnih i socijalnih odgovornosti; to znači upravo uzeti te ambijente u kojima sazrijevaju različiti načini mišljenja, izbora i religioznih i moralnih ponašanja, osim onih civilnih i socijalnih."

²⁶ J. Ratzinger, *Conferenza tenuta all'incontro dei vescovi della FABC (Federazione delle Conferenze episcopali asiatiche)*, Hong Kong, 2-6 marzo 1993.

smo maloprije spomenuli. Ta novost će se tijekom stoljeća često suočavati s poteškoćom, i danas prisutnom, razlikovanja između povijesnog oblika vjere i njezine natpovijesne stvarnosti. To se događa zato što ova potonja nije nikada dostižna ni provjerljiva, osim u određenom povijesnom obliku.

Crkva se rađa kao multikulturalna i interkulturalna stvarnost (Dj 2,1ss), dakle kao natkulturalna, upravo zato što je povijesna i kulturalna. To pokazuje povijest kršćanskih korijena.

Međutim to ni na koji način ne znači da se rađajuće kršćanstvo jednostavno prilagođavalo postojećim kulturama. Naprotiv, ono je zadržalo svu snagu svoje prodorne novosti, i to kao metodu (Rim 12, 2: *ne suobličujte se...*) i sadržaj (npr. Gal 3,28).

Utjeloviti u povijesti ovu viziju, ne znači zapostavljati kreativnost i slobodu, već pružati, u jednom uvijek otvorenom i nikad nedovršenom procesu, takvo tumačenje stvarnosti koje 1) izražava, u svakom kontekstu i području, sadržaje one nove ljudskosti koja predstavlja izvorni kršćanski prinos, i koja 2) rasvjetljuje beskrajne dubine svemira koji u Kristu nalazi svoje istinsko središte. "Kršćanska" kultura točno se poklapa s tim procesom utjelovljenja i tumačenja: "Krist nije broj neke nejasne religiozne dimenzije, već konkretno mjesto u kojem Bog čini potpuno svojim, u osobi Sina, naše čovječstvo. S Njim Vječno ulazi u vrijeme, Cjelina se skriva u dijelovima, Bog uzima lice čovjeka" (*Fides et ratio*, 12). Ta Božja "kenoza", koja dopire sve do "sablazni Križa" (usp. Fil 2, 7), može se činiti ludost razumu opijenom sobom. Zapravo, ona je "snaga Božja i mudrost Božja" (1 Kor 1, 23-24) za one koji se otvaraju iznenađenjima Njegove ljubavi" (Giovanni Paolo II, *Discorso al Giubileo delle Università*, 9 settembre 2001, 1).

6. ODGOVORNOST AKADEMSKIH INSTITUCIJA

"Kontekst kakav je akademski poziva na posve osobit način novo promišljanje problematike krize kulture i identiteta,

koja se ovih desetljeća pojavljuje ne bez dramatičnosti pred našim očima. Sveučilište je jedno od najpozvanijih mjesta za pokušaj pronalazjenja prikladnog puta za izlaz iz ove situacije. Zaista, sveučilište čuva bogatstvo tradicije koja ostaje živa kroz stoljeća - i upravo su biblioteke bitni instrument za čuvanje bogatstva tradicije; u njoj može biti oslikana plodnost istine samo kada je prihvaćena u svojoj autentičnosti, s jednostavnom i otvorenom dušom. Na sveučilištu se oblikuju nove generacije, koje očekuju ozbiljne prijedloge, koje su zahtjevne i sposobne odgovoriti na stalna pitanja o smislu vlastite egzistencije u novim kontekstima. To očekivanje ne smije doživjeti razočaranje. Suvremeni kontekst čini se da daje primat umjetnoj inteligenciji, koja sve više postaje rob eksperimentalne tehnike i na taj način zaboravlja da svaka znanost treba uvijek spašavati čovjeka i promovirati njegove težnje prema istinskom dobru. Precijeniti "djelovanje", a podcijeniti "bit", ne pomaže novom uspostavljanju ravnoteže za kojom svatko ima potrebu, kako bi vlastitom egzistiranju dao čvrst temelj i valjanu svrhovitost...

Zadaća sveučilišnog profesora je ne samo da istražuje istinu i potiče na vječno čuđenje, nego i da promovira znanje sa svim nijansama i brani ga od reduktivnih i krivih tumačenja. Postaviti u središte temu istine, nije čisto spekulativni čin, sužen na maleni krug mislioca; upravo suprotno, to je životno pitanje za produbljivanje identiteta osobnog života i pobuđivanje odgovornosti u društvenim odnosima (usp. Ef 4, 25). Uistinu, ako se ispusti pitanje o istini i konkretna mogućnost da je svaka osoba dosegne, život se završava sveden na lepezu hipoteza, lišenih sigurnih polazišta. Kako je govorio glasoviti humanist Erazmo: "Mišljenja su izvori radosti koja imaju cijenu! Shvatiti istinsku bit stvari, čak i kad se radi o nebitnim stvarima, stoji golemog napora" (*Elogio della follia*, XL VII). Upravo je to napor oko kojeg se sveučilište treba angažirati kako bi ga doveo do kraja. Taj napor prolazi kroz studij i istraživanje, u duhu strpljive ustrajnosti. Taj trud, kako god bilo, osposobljava za progresivno ulaženje u srce pitanja i otvara strast za istinom i radost zbog pronalazjenja istine. Ostaju aktualne riječi svetog biskupa Anzelma iz Aoste: "Neka

te tražim žudeći, neka te žudim tražeći, neka te nađem ljubeći, neka te ljubim pronalazeći te” (*Proslogion* I). Prostor tišine i kontemplacije, kao neizbježni scenarij u kojem se postavljaju pitanja koja razum pobuđuje, može naći među ovim zidovima zauzete osobe koje će znati cijeniti važnost, djelotvornost i posljedice za osobno i društveno življenje.

Bog je posljednja stvarnost kojoj naravno teži svaki razum, potaknut željom za potpunim ispunjenjem označenog mu puta. Bog nije prazna riječ niti apstraktna hipoteza; upravo suprotno, on je temelj na kojem se gradi vlastiti život. Živjeti u svijetu *veluti si Deus daretur* nosi pretpostavku određene odgovornosti koja se zna zauzeti za istraživanje svakog mogućeg puta samo kako bi se, što je više moguće, približila Njemu, koji je cilj prema kojemu sve teži (usp. 1Kor 15,24). Vjernik zna da ovaj Bog ima lice i da se, jedanput zauvijek, s Isusom Kristom učinio blizim svakom čovjeku. Pomnivo je to posvijestio Drugi vatikanski koncil: “Utjelovljenjem se naime Sin Božji na neki način sjedinio sa svakim čovjekom. Radio je ljudskim rukama, razmišljao je ljudskim umom, odlučivao ljudskom voljom, ljubio ljudskim srcem. Rođen od Marije Djevice, postao je uistinu jedan od nas, u svemu nama sličan osim u grijehu” (*Gaudium et spes*, 22). Njega poznavati znači poznavati cjelovitu istinu, zahvaljujući kojoj se nalazi sloboda: “Upoznat ćete istinu i istina će vas osloboditi” (Iv, 8, 32).²⁷

7. VRIJEDNOSNO OBILJEŽJE KULTURE

Odlučno se odbija koncepcija kulture bez vrijednosnih instanci, koja se ogleda u drugoj, prema kojoj bi sve kulture bile jednake vrijednosti i digniteta: to je veoma lukava neutralizacija. Treba srušiti mit o nedužnosti kulture, isto onako kao što je odbačeno i njezino propadanje u pragmatizam (funkcionalna koncepcija: skladište raspoloživih instrumenata). Dakle, bez

²⁷ Benedikt XVI., *Discorso alla Pontificia Università Lateranense*, 21 ottobre 2006.

predrasuda i bez apriorne “klasifikacije” kulture! S druge pak strane, ne samo da je legitimno nego je i opravdano vrednovanje temeljnih nadahnuća, vrijednosnih polazišta, konkretnih oblika i ostvarenja (navike i običaji). Jer, kultura je zaista “sve ono što na osobit način oblikuje život jedne povijesne zajednice”.²⁸ To je ona dimenzija konkretne misli koja u kozmos smisla upisuje življenje pojedinca ili skupine. Kršćanska vjera vrednuje kulturu u njezinoj čvrstoći vizije svijeta i pripadajućeg života; “to je napor razmišljanja nad tajnom svijeta i, osobito, čovjeka: to je način na koji se daje izričaj transcendentnoj dimenziji ljudskog života”,²⁹ koja se postavlja kao inspirativna snaga, kritična snaga,³⁰ koja proizvodi specifične kulturalne modele.

Prijelaz s humanističkog značenja kulture na potpuno sociološko označava *povratak na formalni oblik*, bez vrijednosnih instanci i bez sadržajno obilježenih projekcija. Kultura je tada ime koje se daje onome što se događa, što god se događalo, bez odnosa na čovjeka i na društvo. Prijelaz od personalno-vrijednosne na društveno-opisnu koncepciju kulture, koju podržavaju humanističke znanosti u svojem pristupu kulturi, ne tvori samo jedan postulat velikog dijela kulturalnih svjetova već se širi u sadašnji mentalitet i oblikuje ozračje. Ta “sterilizacija” kulture podloga je na kojoj se oblikuje raširena i žalosna neutralizacija demokracije, odgoja, itd.

Kultura dakle zapada u proizvodnju (kulturalnu i/ili umjetničku, čemu teži) brze potrošnje.³¹ To je nomadska i monadska kultura, gdje nihilizam više nimalo ne osjeća tragične potrebe, već se usplavljuje u rastresenoj i bučnoj apatiji.

²⁸ J. Ladrière, *I rischi della razionalità. La sfida della scienza e della tecnologia alle culture*, Torino, SEI, 1978., str. 7.

²⁹ Ivan Pavao II., *Discorso all'Assemblea Generale delle Nazioni Unite*, 5 ottobre 1995., br. 9. Zbog toga, “srce svake kulture izgrađeno je od njezinog pristupa najvećoj tajni: tajni Boga” (Isto).

³⁰ III Conferenza Generale dell'Episcopato Latinoamericano, *Puebla. L'evangelizzazione nel presente e nel futuro dell'America Latina*, EMI, 1985., str. 405.

³¹ M. Lipovetsky M., *L'empire de l'éphémère*, Paris, 1987., str. 283: “Sustavi predstavljanja postaju objekti potrošnje, oni funkcioniraju virtualno, logikom engoumenta i kleenexa.”

Red etičkih vrijednosti od primarne je važnosti u svim kulturama. Ali ti vidovi vrijednosti uvjetovani su izražajnim vidovima, tj. uvjetovani su od strane modaliteta, zahvaljujući kojima predodžbe i norme nalaze svoje konkretne projekcije te se očituju u značenjskim figurama ponuđenima komunikaciji i interpretaciji.³²

Vrijednosni (veritativan) karakter kulture osujećuje opasnost od ireneizma i podupire jasan kritički stav, koji traži “zdravu prosudbu razlikovanja onog što je neophodno i korisno, ili čak nekorisno ili opasno za vjeru”,³³ pa i ne samo za nju nego za život u svakom njegovom aspektu.

Vrijednosno shvaćanje kulture također je dobar protuotrov rastućem zanosu kulturalnog iskorjenjivanja, uzrokovanog bilo pretjeranim naglašavanjem subjektivizma, bilo različitim oblicima globalizacije kojoj dobro dođe sugovornik nesigurnog identiteta, ranjiviji za lukave (nimalo bezazlene) oblike trgovačkog manipuliranja.

U mobilnom i pluralnom društvu pozornost posvećena kulturi treba biti planska, ako se ona ne želi svesti na brigu oko starih ruševina ili na kratkotrajne kazališne predstave sa svježim marionetama (kao u slučaju medijske trgovine). Bez toga nastaje kulturalni muk. I vlast prepotentnih: otklonjena kognitivna sposobnost prosudbe vrijednosti;³⁴ postavke *da/ne*

³² J. Ladrière, *Irischi della razionalità. La sfida della scienza e della tecnologia alle culture*, Torino, SEI, 1978., str. 114.115: “Može se reći da je bitna uloga kulture bila dati ljudima mjesto u kojem oni doista mogu boraviti, u kojem se mogu zaista osjetiti kao u ‘vlastitoj kući’... Ono što je odlučujuće, jest način na koji čovjek shvaća sebe sama, način kojim dajući čvrstoću vlastitoj egzistenciji, istoj također daje i određenje.”

³³ Ivan Pavao II., *Vicesimus Quintus Annus*, 16.

³⁴ Usp. J. Habermas, *Il discorso filosofico della modernità*, Laterza, Bari, 2004., str. 98. O Nietzscheu: “Već ovdje [*Radanje tragedije*] nalazimo onu osobitu teodiceju prema kojoj svijet može biti opravdan samo kao estetski fenomen... Svijet se predstavlja kao satkan od proturječnosti i tumačenja u temelju kojih nije ni neka nakana ni neki tekst... a umjetnost može biti okarakterizirana kao autentična metafizička aktivnost čovjeka, jer se sam život temelji na vanjštini, na prijevari, na iluziji, na neophodnosti perspektive i pogreške”; 99: “... nepotkupljiva volja za moći samo je metafizička varijanta dionizijskog principa...”; 99s: “Nietzsche ustoličuje

ne izražavaju više zahtjev za valjanošću, nego samo jednostavni zahtjev za vlašću. Osim toga, dolazi do gubitka identiteta: “[prema Hegelu] suvremeni svijet trpi od *lažnih* identiteta, jer u svakodnevicu, kao i u filozofiji, uvijek nanovo kao apsolutno postavlja nešto što je uvjetovano”.³⁵

Je li to apsolutno shvaćeno kao svemogući razum (snažan) ili kao nemoćan razum (slab), posve je nevažno. Kao zajednički nazivnik ostaje zahtjev za rješenjem koji ostaje unutar razuma, a da mu pritom ne otvori ono dalje od razuma, nikada posjedovano, ali uvijek traženo, a ponekad dobiveno, koje jedino razumu omogućuje da bude razum.

8. INKULTURACIJA, ZAKON SVAKE EVANGELIZACIJE

“Kao što je u interesu svijeta priznati Crkvu kao društvenu stvarnost u povijesti i kao njezin kvasac, tako i sama Crkva dobro zna koliko je primila od povijesti i razvoja ljudskog roda. Iskustvo proteklih stoljeća, napredak znanosti, blago skriveno u različitim oblicima ljudske kulture - po kojima se potpuno očituje narav samog čovjeka i otvaraju novi putovi prema istini - također koriste Crkvi.

Ona je, naime, već od početka svoje povijesti naučila izražavati Kristovu poruku pomoću pojmova i jezika različitih naroda te ju je, osim toga, nastojala osvijetliti i mudrošću filozofa, i to sa svrhom da evanđelje prilagodi shvaćanju svijetu i, ako je to bilo prikladno, zahtjevima naobraženih. I taj prilagođeni način propovijedanja objavljene Riječi mora ostati zakonom svake evangelizacije. Tako se, naime, u svakom narodu potiče sposobnost da na svoj način izrazi Kristovu poruku te se ujedno promiče živa razmjena između Crkve i različitih kultura narodâ. Za povećanje te razmjene Crkvi je -

upravo ukus, ‘da i ne okusa’, koji je organ poznavanje koje ide s onu stranu istinitog i lažnog, dobrog i lošeg.”

³⁵ J. Habermas, *Il discorso filosofico della modernità*, str. 34.

prije svega u naše vrijeme, kada se stanje stvari brzo mijenja, a načini razmišljanja međusobno se veoma razlikuju - napose potrebna pomoć onih koji, živeći u svijetu, imaju iskustva s raznim ustanovama i stručnim područjima te razumiju mentalitet koji u njima vlada, bilo da je riječ o onima koji vjeruju, bilo o onima koji ne vjeruju.

Sav Božji narod, a napose pastiri i teolozi, mora uz pomoć Duha Svetoga slušati, razlučivati i tumačiti raznovrsne načine govora našega vremena te ih u svjetlu božanske Riječi rasuđivati kako bi se objavljena istina mogla uvijek dublje uočavati, bolje razumijevati i prikladnije izlagati" (GS, 44).

Izraz "prikladnije" loše prevodi izvorni latinski *aptatio/aptare*, koji se ne smije shvatiti u smislu prilagođivanja već utvrđene poruke, nego u smislu 'učiniti je prikladnom', tj. sposobnom, uvjerljivom i dokazanom živom Riječi vjere. Prikladne forme i riječi - a ne prilagođene - su ono što služi evangelizaciji našeg vremena.

Inkulturacija je "teška i žurna potreba, osobito danas" (*Redemptoris missio*, 52).³⁶

³⁶ (5) Usp. P. Borges Moran, *Metodos misionales en la cristianización de América*. Siglo XVI (Missionary Methods in the Christianization of America, 16th Century), Univ. Ed., Salamanca, 1960. (6) "We made ourselves into Chinese in order to win the Chinese for Christ" - Matteo Ricci in a letter to his superior, writing in a mixture of Italian and Latin. Usp. Opere storiche del P. Matteo Ricci SJ (Historical Works of Matteo Ricci), under the aegis of the Committee for National Monuments, with preface, notes, and tables by P. Tacchi Ventury, vol. 2, *Le lettere dalla Cina* (Letters from China), Tip. Giorgetti, Macerata, 1913., 416. (7) Usp. A. Amato, "Verbi revelati 'accomodata predicatio' lex omnis evangelizationis" (GS no. 44). *Riflessioni storico-teologiche sull' inculturazione* (Historical-Theological Reflections on Inculturation), in *Ricerche teologiche* (Theological Research) 2 (1991.), 102-124, especially 117-123. (8) A letter from 400 poor people of Poitiers to M. Leschassier, cited by Father Pauvert, *La vie du Vénérable Louis-Marie Grignon de Montfort* (The life of the Venerable Louis Marie Grignon de Montfort), Oudin, Paris and Poitiers 1875., 140. (9) H. Mandrou, *Montfort et l'évangélisation du peuple* (Montfort and the Evangelization of the People), in *RMon* 11 (1974.), 18. (11) S. De Fiores, *Grignon de Montfort et la spiritualité populaire* (Grignon de Montfort and Popular Spirituality), in *Dossier montfortain* 4 (1984.), 16-17. (12) Grandet, 382.

Kad Evanđelje uđe u kulturu, pokreće njezine članove i čini ih aktivnim subjektima znanosti i mira, prava i cjelovitosti života, poštovanja stvorenoga, sposobnima otvaranju Bogu i drugome: to su znakovi Kraljevstva danas (usp. Mk 11, 4-5).

8.1. *Logos prije Riječi*

To je trenutak u kojem se procesi inkulturacije vjere manifestiraju nadasve kao sposobnost da se potaknu socijalno-kulturalne stvarnosti na osobnom (mentalitet) i društvenom (strukture i običaji) planu. Iz kršćanske vizije svijeta i života proizlaze vrijednosne perspektive i projekti za čovjeka i društvo: na području odgoja, uređivanja znanja, umjetničkih izričaja, izgradnje društva, strukturiranja ekonomije i rada... Kršćani, hranjeni riječju vjere, promicatelji su istinskog čovječanstva i izvornog napretka: ne kao tutori i cenzori koji gledaju izvana, već kao protagonisti koji se postavljaju na raskrižju sociokulturalnih fenomena, koje oživljuju kvalitetnim prijedlozima, koji su sposobni privući i zadobiti suglasnost upravo zbog njihove visoke kvalitete.

Sve se to ne nalazi izvan ili pokraj eklezijalnog djelovanja, nego pripada autentičnoj tradiciji evangelizacije³⁷ i ukorjenjuje se u dragocjenu i osposobljenu kristološku perspektivu.³⁸ U taj horizont ulaze zaista različita poglavlja redovitog pastorala,

³⁷ Ivan Pavao II., *Slavorum apostoli*, 27: "Ostvarujući vlastitu karizmu, Ćiril i Metod dali su odlučan prinos izgradnji Europe ne samo u kršćanskoj religioznoj zajednici nego i sa svrhom njezinog kulturalnog i civilnog jedinstva. Ni danas ne vrijedi neki drugi put... Biti kršćanin našeg vremena, znači biti začetnikom zajedništva Crkve i društva."

³⁸ Usp. C. Kard. Ruini, *Intervento conclusivo al Convegno ecclesiale di Palermo*, 7: "Iz Kristove središnjosti može se izvući opći smjer za svu antropologiju, a time i za osposobljenu i inspiriranu kulturu u kršćanskom smislu. U Kristu nam je zaista dana temeljna slika i tumačenje čovjeka, slikovita antropologija i dinamika, koje su sposobne utjeloviti se u najrazličitije povijesne situacije i kontekste, čuvajući pritom svoj specifični izgled, svoje bitne elemente, svoje temeljne sadržaje. To se konkretno odnosi na filozofiju kao i na pravo, na povijest, politiku, ekonomiju... ta kršćanska interpretacija čovjeka proces je koji je uvijek otvoren i nikada nije dovršen."

poput obitelji, škole, rada, zdravlja... To vodi sveukupnom nastojanju oko kulture. To mnogoliko pastoralno djelovanje nazvao sam *praeparatio evangelica*.

8.2. *Logos unutar Riječi (istina/događaj)*

Radi se o prvim riječima u kojima se pojavljuje i jasno očituje potreba izražavanja Evandjelja oduvijek u 'ovdje i sada' određene povijesne kulture.

Prva evangelizacija igra ovdje jednu od svojih težih uloga: procesi otuđenja jezika teologije i naviještanja, sjena bačena od 'učitelja sumnje', trajni i rašireni osjećaj *déjà vu*, požutjele slike, možda dragocjene, ali muzejske... Poteškoće dodiruju nerv kršćanske poruke i njezine sposobnosti jasnog i uvjerljivog izražavanja. Treba voditi zauzetu brigu kako bi riječ *Kerygme* odzvanjala snagom svoje egzistencijalne urgentnosti. Radi se o brizi koja Riječi ne podjeljuje djelotvornost, kakva joj je prirodna i vlastita, ali prospješuje uvjete njezinog slušanja i prihvaćanja.

U našem vremenu, uostalom, to je usmjereno prema učvršćivanju početne vjere i kršćanske pripadnosti vjernika: "Taj se prvi navještaj, poglavito upravljen onima koji nikad nisu čuli Radosnu vijest o Isusu Kristu ili pak djeci, pokazuje također svepotrebnijim, zbog raskršćanjenih prilika u naše doba, i mnoštvu osoba koje su krštene, ali žive mimo svakog kršćanskog života, priprostim ljudima koji imaju neku vjeru, ali joj slabo poznaju temelje, intelektualcima koji osjećaju potrebu da upoznaju Isusa Krista u svjetlu u kojem ga nisu primili kroz pouku u svom djetinjstvu, kao i mnogim drugima."³⁹

"Nema istinske evangelizacije ako ime, nauk, život, Obećanja, Kraljevstvo, otajstva Sina Božjega Isusa iz Nazareta, nisu naviješteni."⁴⁰

³⁹ Pavao VI., *Evangelii Nuntiandi*, 52.

⁴⁰ EN, 22.

Prve riječi vjere su, *prolegomena fidei*, koje izriču, sintetičkom jasnoćom, temeljna uporišta kršćanske vjere (afirmacija, motivacija, zahtjevi života).

8.3. *Logos nakon Riječi (vizija i življenje)*

Kerygma koja se ne odjene činjenicama, zakazuje u svojoj izvornoj konstitutivnoj strukturi (*gestis verbisque*).

Djelovanje i budućnost, dakle, kao istina *kerygme*? Zsigurno ne u smislu da sadržaj *kerygme* izvlači vlastitu istinu iz potvrđivanja činjenica. Riječ je o tome da se pokaže kako je "kršćanska vjera u Boga uistinu ona snaga koja otvara stvarnost, snaga koja rasvjetljuje, oslobađa i pomiruje. Samo gdje dođe Bog shvaćen kao Bog, misao se ne ulijeva u ideološke surrogate i u nihilističke praznine. Danas, kad suvremeno doba poznaje svoj kraj i živi svoju krizu, može se otvoriti put koji vodi onom novom čovječanstvu, kršćanski shvaćenom, koje u novoj sintezi učvršćuje biblijsku tradiciju s najboljom baštinom metafizike i njezinih suvremenih promjena. Sve do sada uspjeli smo samo naslutiti profile tog novog otvorenog katoličanstva, koje je ipak dostižna meta, do koje se, istina, stiže dugom i kamenitom cestom, no koja priziva svu našu vjeru i svu energiju našeg promišljanja."⁴¹

Kršćanska sloboda snaga je koja prožima i pokreće, sposobna probuditi savjest javnosti, usmjeravajući je prema općem dobru. Ona potiče na značajne socijalne izričaje istinskoga kršćanskog života, koji je kadar dati odgovor na probleme vremena. I svjedoči: "Kršćanstvo uvjerava zahvaljujući povezanosti vjere s razumom i zahvaljujući usmjerenosti djelovanja prema karitasu, prema brizi za trpeće, siromašne i slabe, bez ikakve razlike i uvjeta" (Benedikt XVI.).

Navještaj je neodvojiv od povijesti i biografije. Jer uvjerenje je djelotvorno u jeziku; neophodno je da ono bude izričaj, a ne

⁴¹ W. Kasper, *Teologia e Chiesa* 2, Brescia, 2001., str. 26.

samo puka formula. Odsutnost konteksta određuje iščezavanje teksta i beznačajnost poruke.

S talijanskog preveo: *Boris Vidović*

La visione cattolica nella mobilità delle culture Identità, inculturazione, interculturazione

Sommario

Partendo dalla constatazione della fine della cristianità, in questo testo viene proposta un'analisi serrata della cultura attuale. Tale analisi cerca di enucleare in particolare tutti quei profondi e a volte drammatici cambiamenti culturali, strutturali e di mentalità caratterizzanti le attuali società della modernità declinate che rendono assai difficile la ricezione del Vangelo. L'autore delinea e valuta criticamente varie strategie e forme di adattamento che la pastorale della Chiesa cerca di attivare nel tentativo di proporre in una maniera adeguata e far vivere autenticamente il Vangelo e i suoi valori nel quotidiano. Solo un Vangelo seriamente inculturato è in grado di offrire significative espressioni sociali di autentica vita cristiana e capace di dare risposte convincenti ai gravi problemi del tempo presente.